

XIV. ASRIN İLK YARISINDA ANADOLU'DA MEHDÎ BEKLEME TEMÂYÜLÜ VE TİMURTAŞ'IN MEHDİLİĞİ MESELESİ

Sema YANIÇ

Dr., Selçuklu Anadolu İmam Hatip Lisesi

Tarih Öğretmeni.

Sözlükte “doğru yolu bulmak, yol göstermek ve rehberlik etmek” mânâlarına gelen Hudâ kökünden türemiş bir sıfat olan mehdî kelimesi “kendisine doğru yol gösterilmiş, hidayete erdirilmiş kişi” demektir. Tarihin pek çok evresinde, büyük dinlerde olduğu gibi ilkel dinlerde de görülebilen mehdî kavramı farklı kültürlerde değişik özellikler göstermekle beraber, ana nitelikler bakımından ortak prensipler barındırır. Toplumların maddî ve manevî sıkıntıya düştüğü, huzur ve mutluluğu arzu ederek hayatın kendileri için daha da kötüye gideceğinden endişe ettikleri süreçte, insanlarda âhîrzamanın geldiği ve kendilerini ancak doğru inancı ve adaleti yeryüzüne hâkim kılacak kişi olan mehdînin kurtarabileceği beklentisi görülmüştür.¹

Hinduizm, Konfüçyüs, Mecusîlik ve Yahudilik inançlarında önemli bir yer tutan mehdî beklentisinin İslâm dinindeki yerine baktığımızda, Müslümanlar arasında da mehdî kavramının oldukça yaygın ve uzun bir tarihî sürece dayandığını görmekteyiz. Kur'an-ı Kerim'de “mehdî” kelimesi yer almamakla ve hidayet kavramı Allah'a, Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e nispet edilmekle beraber; mehdî kelimesinin terimleşerek bir inanç konusuna dönüşmesi oldukça erken devirlere rastlamaktadır. İlk defa Abdullah b. Sebe' taraftarlarının Hz. Ali'nin ölmediği ve kıyamet kopmadan önce dünyaya dönüp, yeryüzüne adaleti hâkim kılacağı iddiaları ile dile getirdiği mehdî kavramının, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinden sonra ise Kâ'b el-Ahbâr'ın Yahudilik'ten taşıdığı rivayetlerin etkisi ile ortaya çıktığı kabul edilir. Özellikle hilâfetin Ali b. Ebû Talib'in soyundan gelenlere ait bir hak olduğunu savunan gruplar arasında kabul gören mehdîlik, sadece Şîî zümreleri arasında rağbet görmemiş, Emevîler, Abbasîler ve Haricîler de âhîrzaman mehdîsinin zuhur edeceğine inanmış, hatta buna dair hadisler uydurmuşlardır. Hicrî III. yüzyılda hadislerin kayda geçirilmesi sırasında titiz davranmayan bazı muhaddisler tarafından hadis mecmualarına alınan mehdî rivayetleri, bu inancın Sünnîler arasında da yaygınlaşmasına neden olmuştur.²

İslâm toplumunda mehdî inancı ve menşei hakkında oldukça farklı görüşler ortaya konmuştur. Burada bunlardan uzun uzun bahsetmek makalemizi konusundan uzaklaştıracaktır. Ancak şunu belirtmeden geçmemek gerekir ki, mehdînin zuhuru konusundaki birçok rivayetin etkisiyle Selefiye ile hadis âlimleri Şia'ninkinden farklı olsa da âhîrzamanda bir mehdînin geleceğini kabul etmişler,

¹ Ekrem Sankıoğlu, “Mehdî”, *DİA*, c. XXVIII, s. 369-371.

² Yusuf Şevki Yavuz, , “İslâm İnançında Mehdî”, *DİA*, c. XXVIII, s. 371-372.

hatta bunu kıyametin alâmetlerinden biri olarak telâkki etmişlerdir. Tasavvuf çevreleri ve mistik zümreler –Ferîdüddin Attâr, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Sadreddîn-i Konevî ve Abdurrahman Camî- tarafından da benimsenen mehdî inancına Sünnî kelâmcılar ise ya hiç değinmemiş ya da kıyamet alâmetleri arasında kısaca temas edip, aslî bir inanç konusu olmadığına dikkat çekmişlerdir.³

Mehdî bekleme temayülü ezilmiş, zulme uğramış zümreler arasında ve sosyal sarsıntılar neticesinde hak arayan, daha doğrusu hakkını müdafaa edemeyen çevrelerde ortaya çıkan bir düşünce olarak da genellenebilir. Mehdî inancı ilk bakışta toplumsal- sosyal bir olay ve bir sığınma mekanizması gibi görünse de tarihteki örnekleri incelendiğinde siyasî yönü de hep olmuştur. Zira iktidar mücadelesini kaybeden ve bu mücadelede ümidini yitiren çevreler iktidarı ancak bu yolla elde edebileceğine inanırken, diğer taraftan mevcut iktidarını güçlendirmek isteyen ya da iktidarını meşrulaştırmak isteyen siyasî çevreler de mehdî inancına sığınmışlardır. Bu açıdan makalemizin konusunu teşkil eden Moğollar'ın Anadolu Umum Vâlisi Timurtaş'ın mehdîliği meselesine geçmeden önce dönemin siyasî ve içtimaî şartlarını değerlendirmek yerinde olacaktır.

I. XIII. Asrın Sonları ve XIV. Asrın Başlarında Anadolu'nun Durumu

XIII. Yüzyıla kudretli bir şekilde giren Anadolu Selçuklu Devleti en ihtişamlı dönemini Alâeddin Keykubâd (1221-1237) devrinde yaşamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'ni Moğol istilâsının büyük bir coğrafyayı sarstığı bir dönemde istikrarlı, güvenli ve müreffeh bir ilim-kültür merkezi haline getiren Alâeddin Keykubâd'ın 1237'de genç yaşta ölümü XIII. yüzyıl Türkiye için de dönüm noktası olacak, ikbal devrinin sona ermesine yol açacaktır. Özellikle tahta geçen oğlu II. Gıyâseddin'in liyâkatsizliği ile genç hükümdarı avucuna alan veziri Saadetin Köpek'in büyük hayalleri için engel olarak gördüğü devlet adamlarını birer birer bertaraf etmesi inhitata zemin hazırlamıştır.

II. Gıyâseddin'in yönetimde ve ülkede sebep olduğu huzursuzluk, siyasî, sosyal ve ekonomik şartların da olgunlaşması ile 1240 Babai İsyanına yol açmıştır ki, bundan sonra koşullar daha da olumsuzlaşacaktır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin bu Türkmen isyanını bastırmaktaki aczini gören Moğollar harekete geçerek ciddi bir mukavemet görmeden 1243 Köse Dağ Savaşı'nda Selçuklu ordusunu mağlup etmişlerdir. 1246'da II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümü ile başlayan küçük yaşta üç oğlu ve devlet adamlarının mevki mücadeleleri ise Moğollar'ın tahakkümünü daha da artırmalarına ve ağır vergilerle devleti ezmelerine fırsat vermiştir. Bu iktidar mücadeleleri 1261'de Muineddin Süleyman Pervâne'nin duruma hâkim olmasıyla sonuçlanır ve devlet, Pervâne'nin öldüğü 1277 yılına kadar "bir

³ Yusuf Şevki Yavuz, , "Mehdî", *DİA.*, c. XXVIII, s. 372-373.

sükûn ve istikrar" devri yaşar. Bununla beraber Moğol baskısından tamamen kurtulmak isteyen Anadolu halkı, Moğolları yenilgiye uğratan ilk kumandan olan Türk Memlûk Sultanı Baybars'ı Anadolu'ya davet eder. Ancak Baybars'ın Kayseri'ye gelerek tahta oturması Anadolu halkının ağır bedeller ödemesine sebep olacaktır. Zira Baybars'ın dönüşünden sonra Anadolu'ya giren İlhan Abaga, Muineddin Pervâne'yi idam ettirerek, pek çok insanı da öldürecektir.⁴

Muineddin Süleyman Pervâne'nin 1277'de idamından sonra Türkiye tamamen Moğol tahakkümüne düşmüş, 1318 yılına kadar tahta geçen Selçuklu hânedânı kukla bir iktidar olmaktan kurtulamamış ve devlet fiilen var olmamıştır. İlhanlı idarecilerin soygunları, savaşlar ve isyanlar iktisadî, içtimaî ve medenî hayatı tamamen çökertmiştir. Moğol valilerinin İlhanlı Devleti'ne karşı isyanları mevcut sıkıntılarını daha da artırmıştır.⁵ XIII. asrın sonuna gelindiğinde İlhanlılar'ın şiddetli te'dib hareketlerine ve askerî idarelerine rağmen Anadolu'da tam bir nizam kurulamamıştı. Doğu ve Orta Anadolu'da ticarî ve askerî yollar üzerindeki merkezlerde İlhanlı hâkimiyeti mutlak olmakla birlikte, dağlık sahalarda ve uç mintikalarda bu hâkimiyet nadiren hissediliyordu.⁶ Nitekim Ahmet Cevdet Paşa bu dönemi şöyle tasvir etmektedir; "Selçukiyye'nin inkırazı üzerine uç beyleri yani serhadler muhafızı olan Türkmen beyleri daire-i itaatden çıktı, Devlet-i İlhaniye dahi birçok gaileler hesabıyla Bilâd-ı Rûm'un emr-i inzibat ve intizamına bakamadığından bu merzibanlar, yani serhad muhafızları dâvâ-i istiklâl kıyam etmekle Anadolu kıtası tavâif-i mülûke munkasem olmuştur... Uç beyleri birer hükûmet-i müstakile teşkil ettiler. Bazıları alel husus Karamanoğulları pek parlak ve kuvvetli idi. Lâkin bunlar hep saman ateşi gibi birden bire parlayıp az vakit zarfında sönmüşlerdir..."⁷

Cevdet Paşa'nın da ifade ettiği gibi Anadolu, tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşıyordu. Uçlarda Türkmen beyliklerinde gelişen istiklâl hareketleri Moğol baskısını daha da artırıyor, Anadolu halkı İrencin Noyan gibi umum valilerinin zulmü altında eziliyordu. Diğer taraftan tüm baskı ve şiddete rağmen durum Moğollar için de kötüye gidiyor, İlhanlı pâyitahtına Türkiye'de Moğol hâkimiyetinin çökmekte olduğu haberleri ulaşıyordu. Bu haberler üzerine Olcaytu Han Anadolu'da çözülmeye başlayan Moğol hâkimiyetini yeniden tesis etmek için Emir Çoban Bey'i 1314'te Anadolu'ya gönderdi. Üç tümen ile Türkmenleri itaat altına almak için harekete geçen Emir Çoban Erzincan'ın batı taraflarındaki Karabük mevkiinde ordugâhını kurarak Türkmen beylerini, huzuruna itaat bildirmeye çağırırdı. Karamanoğulları dışındaki tüm beylerin tâbiyetini alan Emir Çoban

⁴ Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, İstanbul, 1996, s.301.

⁵ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1993, s. 506.

⁶ Fuad Köprülü, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, TTK, Ankara, 1991, s. 34-35.

⁷ Ahmet Cevdet Paşa, Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa, İstanbul, 1977, c. II, s. 485.

Karamanoğulları'nın üzerine yürüdü, Karamanoğlu'nun kaçması ve Konya halkının teslim olması üzerine Anadolu'da yeniden Moğol egemenliğini sağlayarak geri döndü (1315).⁸

Bu gelişmeler sırasında 1316'da Olcaytu Han'ın ölümü ile İlhanlı tahtına geçen Ebu Sa'id Bahadır Han dönemi, Emir Çoban'ın yıldızının parladığı bir dönem olacak ve devletin mutlak hâkimi haline gelecektir. İlhanlı tarihinin mühim bir siması olan ve bir süre saltanat atabeği makamında bulunan Emir Çoban, bir görüşe göre Moğollar'ın, bir diğer görüşe göre de Kırgızlar'ın Soldoz Kabilesine mensuptur. Argun Han zamanında (1284–1298) kendini göstermeye başlayan Emir Çoban, Gazan Mahmud (1295–1304) ve Mehmed Hudâbende (1304–1316) zamanlarında ikinci emir olmakla beraber, nüfuz ve idaresi emirlerin hepsinin üstünde idi. Hudâbende'ye damat olarak cesareti ve şecaati ile sağladığı mevkiini daha da sağlamlaştıran Emir Çoban, küçük yaşta tahta çıkan Ebu Said döneminde tüm devlet idaresini eline alacak, Ebu Said'in hükümdarlığı yalnız ismen mevcut olacaktır. Noyin lâkabıyla tanınan Emir Çoban'ın dokuz oğlu vardır ve bunlar devletin önemli kademelerine yerleşmişlerdir.⁹

Emir Çoban'ın yükselişi Anadolu için de yönetim değişikliği getirecek ve Anadolu'da zulümden başka iş görmeyen İrencin Noyan Diyarbakır valiliğine gönderilirken, Anadolu umum valiliğine Emir Çoban'ın oğullarından yaşça ikinci büyük oğlu Timurtaş atanmıştır. Babasının 1314'te Anadolu'ya düzenlediği te'dib seferinde yanında bulunan Timurtaş, 1315'te Emir Çoban Sultaniye'ye dönerken Memâlik-i Rûm kaymakamı olarak Anadolu'da bırakılmış, yanına da mâli işler için Reşidüddin'in büyük oğlu Hâce Celâleddin verilmiştir.¹⁰

II. İlhanlılar Devrinde Anadolu'nun İdaresi ve Timurtaş'ın Siyasî Faaliyetleri

İlhanlıların idaresinde tek bir siyasi teşekkül haline gelen Ön Asya Türklüğü'nün doğu kısmı, hanların bizzat idaresinde olmakla birlikte doğuda Horasan ile batıda Anadolu için ayrı bir idare tarzı benimsenmişti. 1243–1277 tarihleri arasında Rum Selçuklu sultanlarını memleketlerinin idaresinde serbest bırakan Moğolların valileri de Fahreddin Ali, Muineddin Pervâne ve beylerbeylerine memleketlerini idareleri hususunda serbestlik tanımışlardı. Fakat bu durum 1277'de değişti. Baybars'ın Anadolu'dan ayrılmasından sonra Türkmenler çok şiddetle cezalandırılırken, Anadolu'da tamamen İlhanlı ülkelerindeki sistem kurularak, Moğol malî teşkilâtı ve "tamga" usulü vergilendirme tesis edildi. Selçuklu sultanla-

⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 689.

⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", *Tarih ve Medeniyet*. Org., s.602, 622. (Erişim tarihi, 15.02.2011)

¹⁰ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara, 1970, s. 83.

rinin nüfuzu daha çok dinî müesseselere münhasır bırakıldı. Moğol idaresi diğer bölgelerde olduğu gibi Anadolu'da da askerî idi, sivil idare ise ayrı bir idare teşkilâtı ile askerî idareye tâbi bulunuyordu. Bununla beraber Rum memleketine gönderilen yüksek Moğol memurlarının zaman zaman sivil ve askerî idarenin her ikisini de üstlendikleri görülmüştür. Nitekim Timurtaş da "Rum Vilâyetleri Emir-i Leşker-i ve vali-i umumîsi olarak Anadolu'ya vazifelendirilmiştir."¹¹

1317 yılında geniş yetkilerle Anadolu'ya gelen Timurtaş, memleketi bir hükümdar gibi idare etmeye başladı. 1319'da İlhanlı merkezinde babası Emir Çoban'a karşı başlayan muhalefet Anadolu'ya sıçramışsa da mücadeleden Emir Çoban, devlet içerisindeki kudretini artırarak çıkarken, Timurtaş da Anadolu'nun rakipsiz hâkimi haline geldi. Karamanoğulları başta olmak üzere Türkmen beylerini sıkıştırarak memleketlerinin çoğunu zapt etmiş ve sıkı bir hâkimiyet tesis etmiştir. Orta Anadolu'da dirlik ve düzeni sağlayan Timurtaş, etrafına topladığı ilim ve din adamlarının telkini ve istikrardan memnun kalan yerleşik halktan kuvvet alarak 1322 yılında adına para bastırıp, hutbe okutmak sureti ile hükümdarlığını ilân ettiği gibi daha da ileriye giderek "Mehdi-i âhîrzaman" olduğunu ortaya attı.¹²

Oğlunun Anadolu'daki faaliyetlerini haber alan ve müşkül duruma düşen Emir Çoban, Ebu Sa'id Han'dan izin alarak Anadolu'ya geçti. Timurtaş'ın emirlerini, yazdığı mektuplarla yanına çekmeyi başaran Emir Çoban yalnız kalan oğlunu teslim olmak zorunda bıraktı. Birkaç gün oğlunun yanında kaldıktan sonra Timurtaş'ı bağlayarak Ebu Sa'id'in huzuruna götürdü. Oğlunu kıskırttıkları gerekçesi ile suçu adamlarına yükleyerek idam ettirdi. Asi vali Timurtaş ise babasının hatırına affedilerek Anadolu valiliğine tekrar gönderildi. Timurtaş'ın kıyımı, Anadolu'daki siyasetinde ve otoritesinde herhangi bir değişikliğe veya acziyete yol açmadı. Dönüşünde Türkmen beyleri aleyhine topraklarını genişletmeye devam etti. Anadolu'nun Antalya'ya kadar uzanan kısmını idaresi altına alarak dirlik ve düzenliği sağladı.¹³

Timurtaş'ın Anadolu'da yayılma faaliyetlerine giriştiği sırada bulunduğu mevkii elde etmesinde en önemli paya sahip olan babasının, Ebu Sa'id'le arasının açıldığı, ülkede bir iç savaşın başladığı haberi geldi. Anadolu'daki faaliyetlerinde babasının merkezdeki konumu ve kudretine paralel olarak hareket eden Timurtaş, kardeşi Dimaşk Hoca'dan sonra babasının da ölüm haberini alınca, ailesini ve servetini muhkem bir kaleye yerleştirdikten sonra yerine kayınbiraderi Uygur Türklerinden Emir Eratna'yı bırakarak, Memlüklü Sultanı Melik Nâsır'a iltica

¹¹ Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1981, s. 234-237.

¹² F. Sümer, a.g.m., s. 86.

¹³ Bertold Spuler, İran Moğolları, çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara, 1987, s. 137.

Türkmen beylikleri ile ilişkiler hakkında daha geniş bilgi için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, TTK, Ankara, 1988, 12-161.

etmek üzere Anadolu'dan ayrıldı. Anadolu'dan mühim miktarda vergi tahsil ederek ayrılan Timurtaş, hazineleri ve hediyeleri ile Memlükler tarafından ihtişamlı karşılandı. Ebu Sa'id Han'a baş kaldırmayı göze alamayarak Mısır Sultanına sığınan Timurtaş, önceleri çok iyi kabul görmesine rağmen Karamanoğulları'nın ve Moğolların devamlı teşvik ve tahriklerinin Melik Nâsır'da oluşturduğu şüphe ve korku neticesinde 22 Ağustos 1328 tarihinde idam edildi.¹⁴

Anadolu Selçuklu Devletinin çöktüğü, Türkmen beyliklerinin teşekkül ettiği Anadolu halkının son derece zor yıllar geçirdiği bir dönemde, on iki yıl bu coğrafyanın kaderinde rol alan Timurtaş'ın siyasi faaliyetlerini kısaca özetledikten sonra sormamız gereken asıl soruya geçebiliriz. Timurtaş'ın mehdiliği meselesi nedir? Gerçektende kendini âhîr zaman mehdîsi ilân etmiş midir? Yoksa bu sıfat ona bahşedilmiş bir övgü ya da tarihî misyonunun bir sonucu mudur?

III. Timurtaş'ın Mehdiliği Meselesi

1317 yılında Anadolu'ya geldiği zaman henüz yirmi yaşlarında bir genç olan Timurtaş, harap olmuş, asayiş ve düzenden yoksun bir ülkenin siyasî ve askerî tüm yetkilerini elinde bulunduruyordu. Moğol tahakkümüne karşı istiklâl mücadelesine girişen Türkmen beylikleri yanında, merkezde babasına karşı gelişen muhalefet ve isyanlar da onu oldukça güç duruma düşürüyordu. Bu nedenle Anadolu'da Moğol hâkimiyetini sağlam bir şekilde tesis etmek ve genişletmek hedefine ulaşmaktaki hırsı çok acımasız bir mücadele ortaya koymasına yol açmıştır. Yiğitliği kadar zalim kişiliği ile de tanınan Timurtaş, Türkmen beylerine karşı amansız bir takibe girişmiştir. Bunlardan Eşrefoğlu Süleyman Bey'in gözünü oydurmak, kulağını kestirmek gibi türlü işkencelerden sonra onu Beyşehir Gölü'ne atırarak öldürmüştür.¹⁵

Ayrıca "Timurtaş bazen kılıç gücünün verdiği kuvvetle sertleşir, bazen de hile ve aldatma yoluyla idare etmekle yetinirdi. Bu yolda bir takım şehir ve ülkelere istilâ etmiş ve bir takım kaleleri fethetmiş, etraflarına kadar uzamış, idaresi altındaki yerleri bir hayli genişletmiştir..."¹⁶ ifadeleri de Timurtaş'ın mücadelecî kişiliğine işaret etmektedir.

Ahmet Cevdet Paşa ise Timurtaş hakkında; Bilâd-ı Rûm valisi olan Timurtaş ise şımanık bir bey olup, kölelerini teksir ederek daiyye-i istiklâle düşmüş ve Bilâd-ı Rûm'dan İlhan'ın hazinesine ve hatunlarına müretteb olan mebâliği göndermeyip taraf-ı İlhaniyye'den vârid olan mübaşirleri tahkir ile iade etmekte

¹⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.m., Tarih ve Medeniyet. Org., s.629-640.

¹⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 60.

¹⁶ Yaşar Yücel, XI.-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları, Candaroğulları Beylikleri, TTK, Ankara, 1980, s. 189.

bulunmuş idi."¹⁷diyerek onun istiklâl davasındaki hırsını şımarıklık olarak yorumlamaktadır.

Ahmet Cevdet Paşa'nın da ifade ettiği gibi Timurtaş gerçekten de hırslı bir kişidir. Nitekim babası Emir Çoban ve Ebu Sa'id Han tarafından desteklenmesine ve geniş yetkilerle Anadolu umum valiliğine getirilmesine rağmen bu, onu tatmin etmemiştir. Bu nedenle Anadolu'da asayiş ve düzeni sağladıktan sonra bir hükümdar gibi hareket ederek, adına hutbe okutup para bastırmıştır. Hatta O, Anadolu'da istiklâlini ilân etmekle de kalmayıp Ebu Sa'id Han'ın hâkimiyetine son vermek gayesi ile Memlükler'e elçi gönderip, yardım talebinde bulunmuştur. Memlük Sultanı el-Melik en-Nâsır'dan yardım teklifine olumlu cevap vermesi karşılığında, Bilâd-ı Rûm'u Memlük ülkesine bağlamayı ve kendisinin de Memlükler'in Anadolu valisi olmasını önermiştir.¹⁸ 1319'da babasına karşı başlayan ve Anadolu'ya ulaşan muhalefet hareketinden Mısır'dan gelecek yardıma ihtiyacı kalmadan kurtulan Timurtaş'ın, bu olaydan sonra merkeze bakışının değiştiğini görmekteyiz. Anadolu'da zaten yarı bağımsız hareket eden Timurtaş'ın, kalabalık ordusu ve son zaferin de kendisine sağladığı güç sayesinde merkez ile olan bağlarını koparması an meselesidir. Etrafındaki emirler ve ulema da onu bu yönde teşvik etmektedir.

Yukarıda zikredilen kaynaklar, Timurtaş'ın hırslı kişiliğine bir delil olarak değerlendirildiğinde akla şu soru gelmektedir; Timurtaş siyasi emelleri doğrultusunda mı kendini mehdî-i âhîr zaman ilân etmiştir, ya da siyasî otoritesini Anadolu halkına kabul ettirmek, meşrulaştırmak için mi böyle bir tercihte bulunmuştur? Bu sorulara doğrudan evet cevabı vermenin, konunun ve Timurtaş'ın bir başka yönünü göz ardı etmemize yol açacağı kanaatindeyim. Zira Timurtaş'ın kaynaklara yansımış müspet özellikleri ile takip ettiği dinî siyaseti de değerlendirmek mehdîlik iddiasına farklı bir bakış kazandıracaktır.

Müsâmeretü'l-Ahbâr isimli eserini Timurtaş adına kaleme alan Kerümidîn Aksarâyî, Timurtaş'ın isyanından hiç bahsetmemekte ve ondan âdil, yüce sıfatları ile söz etmektedir. Aksarâyî, eserinde Yüce Noyin'in devrini şöyle tasvir etmektedir; "Hüsrev-i Âdil'in günlerinde Tanrı'nın büyük bir lütuf eseri olarak fitne ve fesat kalktı. Memleket baştanbaşa temizlendi. Cennet, yılan ve şeytandan kurtuldu. Ancak âdemin nefesine kavuştu. Karşıklıklar, haksızlıklar, zulümler artık yer bulmaz oldu. Yeryüzü bu adaletli hükümdarın şan ve şefkatiyle, ihsanlarıyla gülümseyen bir gül gibi pembeleşti. Memleket ile adalet birbirini tamamlayan iki temeldir. Memleket ve devlet, adalet ve ihsan ile düzen bulur. Sultanların işledikleri hatanın cezası ancak ihsanla muamele etmektir. Tanrı Hüsrev-i Âdil

¹⁷ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., c. II, s. 486.

¹⁸ Kemal Ramazan Haykıran, "Anadolu'da bir İlhanlı Valisi: Demirtaş Noyan (1314-1328)", Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz 2009, Sayı 23, s. 167.

Timurtaş'a sanki keramet donu giydirmişti. Onun devletinin töresi sanki adalet, ihsan ve insaftır. Zalimlerin tecavüz ellerini mazlumların yakasından ayırdı. Her kim Allah için çalışırsa Allah da ona yardımcı olur. Şüphe yok ki bu sultan Tannı mülkü dilediğine verir mealindeki ayetin feyizli hazinesinden giyinmiş olduğu keramet libasını zamanın değişmesiyle soyunmayacaktır."¹⁹

Aksarayî'nin müspet ifadelerine rağmen, Selçuk-nâme'de "çok düzenbaz ve fitneci bir adam"²⁰ diyerek yerilen Timurtaş'ın, hedeflerine ulaşma hususunda son derece acımasız hareket ettiğini inkâr etmek nasıl mümkün değilse, onun Anadolu'da öyle ya da böyle bir istikrar sağladığını reddetmek de doğru değildir. Uçlarda istiklallerini muhafaza etmeye çalışan Türkmen beylikleri için hiç kuşkusuz Timurtaş, zulmü temsil ediyordu. Varlıklarına saygı göstermeyen, kendilerine karşı merhametsizce te'dip hareketine girişerek hudutlarını genişleten Timurtaş, Anadolu'da İlhanlı hâkimiyetinin en parlak devrini tesis ederken, Türkmen beyliklerine zor zamanlar yaşatıyordu. Buna karşın uzun müddetten beri Moğol istilâ ve tahakkümü ile felaketli günler geçiren Anadolu halkı, bilhassa yerleşik zümreler sağlanan istikrar ile huzura kavuşmuş görünüyordu.

Anadolu'da nizam ve asayiş kuranak sağlam bir idare meydana getiren Timurtaş, sıkı bir İslâm siyaseti takip etmeye başladı. Çevresine ilim ve din adamlarını toplayıp, dinî emirleri tatbik ederek şarap içmeyi yasaklamıştır. Ayrıca Hz Ömer'e atfolunan zimmî hukukuna göre Hıristiyan ve Yahudilere mahsus kıyafetlerin tatbikini sıkı bir suretle takip etmiştir.²¹

Aksarayî, eserinde "dindar padişah" Timurtaş'ın icraatları hakkında şu bilgileri vermektedir. "Yahudiler ile Hıristiyanların kılık kıyafetleri, Müslümanlardan ayrı olmadığından bunları Müslümanlardan seçebilmek imkânsızdı. Şimdi ise Yahudiler ile Hıristiyanlar, dinî ayrı bir zümre olduklarını gösteren külâhlar giyinmek, sarı renkli sarmak sureti ile tanınmaktadırlar. Bu hal sapkınlık erbabını kötülümeye ve hak din olan İslâmiyet'in mertebesini yüceltmeye sebep oldu."²² Aksarayî ayrıca, Muhyiddin İbn Arabî'nin İzzeddin Keykavus'u Hz. Ömer'in koyduğu zimmî hukukuna riayet etmesi hususunda uyardığını, ancak onun bu öğüdüne Hüsrev-i Âdil Timurtaş'ın himmet gösterdiğini belirtir.²³

¹⁹ Selçukî Devletleri Tarihi, Aksaraylı Kerümidîn Mahmud'dan Müsameret al- Ahyar Adlı Farsça Tarih'in Tercümesi, çev. M. Nuri Gençosman, Önsöz ve notlar yazan F. N. Uzluk, Ankara, 1943, s:351.

²⁰ Selçuk-Name, nşr. Nafiz Uzluk, Ankara, 1952, s. 64.

²¹ Kemal Göde, Eratnalılar 1327-1381, TTK, Ankara, 1984, s.11.

²² Aksarayî, a.g.e., s. 354.

²³ Aksarayî, a.g.e., s. 354

Eflâki de Menâkıbü'l-Arifin adlı eserinde Timurtaş'tan "Ona buna bol bol mal vermekte dengi yoktu. Adalette ikinci Anuşirvan idi. Gerçekten dindar ve temiz bir gençti" diyerek bahseder.²⁴

Anadolu'da istikrarı sağladıktan sonra bir hükümdar gibi hareket eden Timurtaş, görüldüğü üzere, Anadolu halkının huzurunu temin etmek, İslâmî yaşantıyı toplumun genelinde hissedilir bir sosyal hâkimiyete dönüştürmek için son derece kararlı bir dinî siyaset takip etmiştir. Ve bu siyasetinin bir sonucu yahut devamı olarak mehdilik meselesi ortaya çıkmış olmalıdır. Timurtaş'ın mehdiliği konusunda kaynaklara baktığımızda, bu hususta iki farklı yaklaşımın ağırlık kazandığı görülmektedir. Bunlardan birincisi Timurtaş'ın kendini bizzat mehdî ilân etmeyip, halkın, sağladığı asayiş ve adil sistemden dolayı onu bu sığata layık gördüğüdür. Nitekim Aksarayî'nin üslûbu ve verdiği bilgiler bu görüşü desteklemekte, Timurtaş'ın böyle bir iddiası olup olmadığı yönünde bir izahat içermemektedir. "Müslümanlığın kuvvetlenmesine, İslâm'a saygı gösterilmesine o derece himmet etti ki onun ortaya koyduğu hayır ve ihsan eserleri, zulüm ve tecavüzleri kökünden kazıması, memleket düşmanlarını ezmesi sanki beklenen Mehdî'nin geldiğini müjdelemiştir... Uzak yakın bütün memleket parçaları üzerindeki karışıklıklardan eser kalmadı. Bu hususta elinden gelen gayreti esirgemedi. Beklenen Mehdî'nin geldiğini müjdeleyen belirtilerden biri de şu idi; bütün kötülüklerin anası ve her suçun kaynağı olduğuna Peygamber'in hadisinde işaret buyrulan şarap yasak edildi. Türk ve Tacik'ten kâfir ve Müslüman'dan hiç kimse değil şarap, sözünü bile ağzına almak cesaretini gösteremedi." ²⁵ İfadeleri bu izaha uygun düşmektedir.

Osman Turan da Timurtaş'ın mehdiliği hakkında, "Türkiye halkı uzun müddet Moğol istilâ ve tahakkümü altında ezildiği ve çok felaketli günler geçirdiği için adil, dindar, cömert ve cesur olan Timurtaş ile ilk defa bir nizam ve huzura kavuşuyor ve bu sebeple de çok ümitsiz bir durumda ortaya çıkan bu umum valinin mehdiliğini kabul ederken, Moğol devrinin hakikaten âhirzaman olduğuna inanıyordu"²⁶ diyerek aynı doğrultuda bir yorum getirmektedir.

Gerçekten de başta da ifade edildiği üzere İslâm dünyasında buhranlı ve ümitsiz zamanlarda mehdînin zuhuru inancı yaygın idi. Bu nedenle sıkıntılı zamanlarda mehdilik iddiaları eksik olmazdı. Emevîler'e karşı başlatılan Abbasi ihtilâlinin lideri Ebu Müslim el-Horasanî, Kuzey Afrika'da Muvahhidler'in kurucusu İbn Tûmert, Babürlü Ekber Şah devrinde Bedahşan'da ortaya çıkan Kübrevî şeyhi Seyyid Muhammed Nurbahş bu hususta ilk akla gelebilecek örneklerdir.²⁷

²⁴ Ahmet Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, Çev. Tahsin Yazıcı, Ankara, 1954, Maarif Basımevi, II, s. 446-447.

²⁵ Aksarayî, a.g.e., s. 352-353.

²⁶ Osman Turan, Seçuklular Zamanında Türkiye, s.647-648.

²⁷ Mustafa Öz, "Mehdilik", *DİA*, c. XXVIII, s. 385-386.

Timurtaş'a yakın dönemde ve aynı coğrafyada olması bakımından dikkatimizi çeken ve Anadolu halkının bu yöndeki beklentisini göstermesi açısından önemli bir diğer olayı da Abdullah Kaşânî bildiriyor. Kaşânî'ye göre Timurtaş'tan önce şarkî Anadolu'da 1307'de Musa isminde birisi mehdîlik iddiası ile ortaya çıkmış, etrafına pek çok taraftar toplayınca Moğollar tarafından öldürülmüştür.²⁸ Aslında daha Moğol istilâsının ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin inkırazının ilk günlerinde Anadolu'da mehdî beklentisi görülmektedir. Zira XIII. yüzyıl Anadolu'sunun en önemli fikir adamlarından Ahi Evren daha II. Gıyâseddin devrinde sabırsızlıkla mehdîyi beklemeye başlamıştır ki, bu görüşünü eserlerinde dile getirmiştir.²⁹

Timurtaş'ın mehdîliği konusunda kaynaklarda rastlanan bir diğer ifade de Timurtaş'ın kendini halka mehdî olarak tanıtmayı, bizzat kendisinin mehdîlik iddiası ile ortaya çıkmasıdır. Bu hususta en açık izahat veren kaynaklardan biri Eflâkî'dir. "720 Yılında Konya'yı fethedip, Karamanoğullarını buradan çıkardı. Konya'ya tâbi ve mülhak olan yerleri istilâ etti. Mağrurları ve zorbaları itaat altına almaya çalıştı. Ve ben sahib-i kiran bir hükümdarı, hatta zamanın mehdisiyim diye iddia etti." ifadeleriyle konuya açıklık kazandırmaktadır. Ayrıca "... Rum ulularının hepsi, bilginler, şeyhler, emirler, ileri gelenler ve kumandanlar ve daha başkaları ona itaat edip, ona boyun eğmeyi vacip görmüşler ve bu hususta söz vermişlerdi. Mevlâna Necmeddin-i Taşdî, Şeyhzâde Tokatî, Kayserili merhum Zahîreddin Hatîb, Şeyh Nâsır-i Sofî, Mevlâna Emir Hasan Tabip, Niğdeli Kadı Şihâb, Kadı Asker Yegânî ve Vâ'iz Hüsâm-i Barcinliğî ve her şehirden bir çok kadılar ve bilginlerden bir cemaat ona boyun eğdi, fedakâlıklarda bulundu. Menfaatlerini temin etmek için o başbuğ hakkında mübalâğalı methler yaptılar. Ve başkalarını da ona uymaya ve biat etmeye teşvik ettiler." sözleri ile Timurtaş'ı bu fillinde cesaretlendiren unsurlara da dikkat çekmektedir.³⁰

Claude Cahan da, "Timurtaş'ın 722/ 1321'de daha önceki diğer komutanlar gibi yalnızca politik bir anlaşmazlık sonucu değil, kendini mehdî ilân ederek dini bir ayaklanmayı başlatmasının nedenleri bilinmemektedir" diyerek bu cephe-
de görüş bildirmektedir.³¹

İsmail Aka, Orta Anadolu'da dirlik ve düzeni sağlayarak yerleşik halkın sevgisini kazanan Timurtaş'ın, etrafına toplanan bilim ve din adamlarının telkini ile halkın Moğol idaresinden memnuniyetsizliğinden de güç alarak hükümdarlığını ilân edip, âhırzaman mehdisi olduğunu ortaya attığını ifade etmektedir. Âdil ida-

²⁸ Osman Turan, *Seçuklular Zamanında Türkiye*, s.647.

²⁹ Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıân-ı Rûm*, Konya, 1994, s. 16.

³⁰ Ahmet Eflâkî, a.g.e. II, s. 445-446.

³¹ Claude Cahan, *Osmanlılar'dan önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul, 2002, s.293.

resinden memnun olan, yıllardır Moğol idaresinde çok sıkıntı çeken halkın da ona bir kurtarıcı gibi destek olduğunu belirterek benzer bir yaklaşım sergilemektedir³².

Bu görüşü destekleyenlerden biri de Faruk Sümer'dir. Timurtaş'ın 1322'de adına para kestirip, hutbe okutmak sureti ile hükümdarlığını ilan ettiğini ve daha da ileri giderek mehdî-i âhirolduğunu ortaya attığını belirtmektedir. Ancak o parantez içinde "ihtimal çevresindekiler ve halkça böyle vasıflandığı için" açıklamasını yaparak bu konudaki belirsizliğe işaret etmiştir.³³

Fuad Köprülü de "Mütegalibeye karşı şiddetli, fakat halka karşı adilâne ve müşfikâne bir muhabbet kazanan Demirtaş, gizli münasebete giriştiği Mısır Devleti'nin de yardımıyla Anadolu'da bir mehdî rolü oynamak istiyordu." diyerek görüş bildirirken, Timurtaş'ın "müfrit bir İslâmî siyaset" takip etmesini mehdî rolü ile alâkalandırmaktadır.³⁴

Spuler, *Iran Moğolları* adlı eserinde Emir Çoban ve oğlu Timurtaş'ın isyanı ile ilgili tafsilatlı bilgi verirken hiç bahsetmediği mehdîlik meselesinden, İslâmın Moğol hanedanı tarafından kabulü konusunda bahis açmakta, Çoban'ın oğlu Timurtaş'ın merkeze karşı mehdî sıfatıyla açtığı mücadelede taraftar bulduğu bilgisini vermektedir.³⁵

Tüm bunların yanında Timurtaş'ın isyanı ve siyasî faaliyetleri hakkında bilgi verdiği halde, mehdîlik meselesinden hiç bahsetmeyen kaynaklar da vardır. İbn Kemal, İbn Kesir, İbn Haldûn, Ebu'l Fidâ Timurtaş'ın kıyâmı ve Mısır'a sığınması hakkında ayrıntılı bilgi vermelerine karşılık onun mehdîliğini ilân etmesine ya da bu şekilde adlandırıldığına dair herhangi bir imâda bulunmamaktadırlar.³⁶

Timurtaş'ın mehdîlik iddiasına en farklı yaklaşımı İbn Hacer sergilemektedir. "Kahraman bir adamdı. Ancak akfî dengesi bozulunca âhîrzamanda çıkacak mehdînin kendisi olduğunu iddia etti. Babası bundan haberdar olunca hemen gidip kendisi ile görüştü ve onu bu inancından vazgeçirdi" diyerek Timurtaş'ın mehdîliğini ilân etmesini siyasî, sosyal nedenlerle ya da onun dinî politikası ile açıklamak yerine akfî dengesini kaybetmesiyle izah etmektedir.³⁷

³² İsmail Aka, "Timurtaş", *Türk Ansiklopedisi*, Meb, Ankara, 1982, c. XXXI, s.232-233.

³³ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, I, 1970, s.86.

³⁴ Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s. 78.

³⁵ Bertold Spuler, a.g.e., s. 213.

³⁶ İbn Kemal, *Tevârih-ı Âli Osman*, II. Defter, Şerâfettin Turan, TTK, 1983, s. 57; Ebu'l – Fidâ, *Târihu Ebu'l – Fidâ el Muhtasar fî Ahbâri'l- Beşer*, Tahkîk ve Ta'lik Mahmud Deyyub, Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1997, c.II, s. 447; İbn Haldûn, *Târihu İbn Haldûn*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut, 1971, c. V, s. 435-436; İbn Kesir, *El Bidâye ve'n-Nihâye*, Büyük İslâm Tarihi, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 1995, c. XIV, s.179, 223, 233.

³⁷ İbn Hacer Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine fî A'yanî'l Mieti's-Sâmine*, Dârü'l Cil, Beyrut, c. I, s.518, 541-542.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöktüğü, Türkmen Beyliklerinin istiklallerini kazanma mücadelesi verdikleri, Moğolların ise hâkimiyetlerini tesis etmeye çalıştıkları bir dönemde Anadolu'da tek söz sahibi olan Timurtaş, devrinin en dikkat çekici şahsiyetlerindedir. Timurtaş ismi kaynaklarda cesareti, sert kişiliği ve bilhassa Türkmen Beyliklerine karşı acımasız tutumu ile zikredilmektedir. Ancak onun Anadolu insanına sağladığı nizam ve adalet, Türkiye Selçuklularını ile Osmanlılar arasındaki nöbet değişiminin yaşandığı en sancılı yıllarda halka özlediği istikrar ve huzuru sağlamıştır. O icraatları ve kudreti ile Anadolu insanının hafızasında derin izler bırakmıştır. Öyle ki, idam edilerek öldürülmesinden sonra dahi "Timurtaş" adından ve onun halk üzerindeki tesirinden, kudretinden yararlanmak isteyen bazı kimseler onun adıyla ortaya çıkmışlardır.

Timurtaş'ın Anadolu'daki faaliyetlerini sadece Moğol hâkimiyetini bölgeye yerleştirmeye çalışmakla açıklamak çok sığ bir izah olacaktır. O, genç yaşına rağmen büyük idealleri, hesapları olan bir kişidir. Devletine büyük hizmetleri olan babasının bir çırpıda gözden çıkarıldığını gören Timurtaş, merkez ile bağlarını gevşetmekte, Memlûklerle siyasî ilişkilere girip kendine yeni bir politik mecra belirlemektedir. Sertlik ve zulümle de olsa Anadolu'da tesis ettiği huzur ve istikrar, takip ettiği dinî politika ve mehdîlik iddiası Anadolu umum valiliğinin gereği olmaktan çok, on iki yıl hükmettiği bölgenin geleceği ile kendi geleceğini birleştirmek isteyen bir ihtirasın ürünüdür.

Timurtaş'ın mehdîliği konusunda kaynakların verdiği bilgiler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, onun İlhanlı merkezine karşı ilk isyanında mehdîliğini ilân ettiği görüşü ağırlık kazanmaktadır. Ancak kaynakların müttefikleri bildirdikleri bir husus da çevresindeki itibarlı kişilerin onu, bu hususta teşvik ettikleri ve mehdîliğinin halk arasında taraftar bulmuş olmasıdır. Uzun yıllardır huzura ve asayişe hasret kalan, ümitsizliğe düşen ve artık âhîrzaman olduğuna inandıkları bu devirde kendilerini ancak mehdînin kurtarabileceğine inanan Anadolu halkının maşerî vicdanında o, beklenen kişidir. Anadolu'daki Türkmen Beylikleri için ne kadar zalim, acımasız; Anadolu halkı, bilhassa yerleşik zümreler için de o derece âdil, cömert ve istikrarı borçlu oldukları kişidir.

Timurtaş mehdîlik iddiası ile ortaya çıkarken neler düşünmüş, plânlamıştır? İzlediği dinî siyaset, bunun bir gereği veya sonucu mudur? Mehdîliğini ilân ederken siyasî teşebbüslerine taraftar sağlamak ya da iktidarını meşrulaştırmak, güçlendirmek için mi böyle bir yola başvurmuştur? Bu sorulara bugün net bir şekilde cevap veremiyoruz. Ancak şurası kesin ki, Timurtaş mehdîliğini ister inanarak, isterse politik hesaplarla ilân etmiş olsun, o, bu sığata lâîyk görülmüş ve halkın teveccühünü kazanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ*, II, İstanbul, 1972, s.485-486.

Aka, İsmail; "Timurtaş", *Türk Ansiklopedisi*, Meb, c. XXXI, Ankara, 1982, s. 232-233.

Aksaraylı Kerümidîn Mahmud; Selçukî Devletleri Tarihi, Aksaraylı Kerümidîn Mahmud'dan Müsameret al- Ahyar Adlı Farsça Tarih Tercümesi, çev. M. Nuri Gençosman, Önsöz ve notlar yazan F. N. Uzluk, Ankara, 1943, 352-353.

Bayram, Mikail; *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, Konya, 1994, s.16.

Cahan, Claude; *Osmanlılar'dan önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul, 2002, s. 293.

Eflâkî, Ahmet; *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, Maarif Basımevi, Ankara, 1954, s. 446-447.

Ebu'l – Fidâ, *Târihu Ebu'l – Fidâ el Muhtasar fi Ahbârî'l- Beşer*, Tahkîk ve Ta'lik Mahmud Deyyub, Dâru'l-Kutubi'l İlmiye, I-II, Beyrut, 1997, s. 447-448.

Göde, Kemal; *Eratnallılar 1327-1381*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984, s. 11.

Haykıran, Kemal Ramazan; "Anadolu'da bir İlhanlı Valisi: Demirtaş Noyan (1314-1328)", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2009, Sayı 23, s. 162-177.

İbn Haldûn, *Târihu İbn Haldûn*, Müesseretü'l-A'lemî, I-VII, Beyrut, 1971, s. 435-436.

İbn Hacer Askalânî, *Ed-Dürerü'l-Kâmine fi A'yani'l Mieti's-Sâmine*, Dâru'l Cil, I-IV, Beyrut, s. 518-542.

İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osman*, II. Defter, Şerâfettin Turan, TTK,1983, s. 57.

İbn Kesir, *El Bidâye ve'n-Nihâye*, *Büyük İslâm Tarihi*, Çev. Mehmet Keskin, I-XV, İstanbul, 1995, s.179-233.

Köprülü, Fuad; *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s. 34-78.

Öz, Mustafa ;"Mehdilik", *DİA*, c. XXVIII, s. 385-386.

Sarıçioğlu, Ekrem; "Mehdî", *DİA*, c. XXVIII, S. 369-371.

Selçuk-Name, nşr. Nafiz Uzluk, Ankara, 1952, s. 64.

Spuler Berthold, *İran Moğolları, Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri (1220-1350)*, çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu, Ankara,1987, s.137-213.

Sümer, Faruk; "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara, 1970, s. 83–86.

Togan, Zeki Velidi; *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981, s. 234–237.

Turan, Osman; *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul, 1996, s. 301.

Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993, s. 506–689.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara, 1988, s. 162–177.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı; "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", *Tarih ve Medeniyet. Org. s. 601–646*. (Erişim tarihi, 15.02.2011)

Yavuz, Yusuf Şevki; "İslâm İncancında Mehdî", *DİA*, c. XXVIII, s. 369–373.

Yücel, Yaşar; *XI.-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları, Candaroğulları Beylikleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1980, s. 189.

ÖZET

Türk İslâm tarihinin önemli bir devresini teşkil eden Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesi ile Anadolu'da yeni bir dönem başlamıştır. Bilhassa Muineddin Pervâne'nin ölümünden sonra fiilen Moğolların eline geçen Selçuklu idaresi çökmüş, Moğol tahakkümü ve liyâkatsiz Selçuklu sultanları nedeniyle buhran ve felâketler birbirini takip etmiştir. Anadolu'nun hemen her yerinde teşekkül eden Türkmen beylikleri ise başta Karamanoğulları olmak üzere Moğol hâkimiyetine son vermek için harekete geçmişlerdir. XIV. Yüzyıl başlarında Anadolu'da artık Moğol hâkimiyeti zayıflamış ancak bu mücadeleden en çok zarar gören de Anadolu halkı olmuştur. Halk bu mücadelelerden öylesine bezmiş ve ümitsizliğe düşmüştür ki, âhırzamanın geldiğine ve kendilerini bu musibetlerden ancak "Mehdî"nin kurtarabileceğine inanmaktadırlar. İşte bu buhranlı dönemde İlhanlı Devleti'nin Anadolu umum valisi olarak gönderdiği Timurtaş, kısa sürede bölgeye hâkim olmuş ve Anadolu'da yeniden Moğol hâkimiyetini tesis etmiştir. 1317'den Mısır'a iltica ettiği 1327 senesine kadar geçen on yıl boyunca Türkiye'de çok sert fakat adil bir idare kurmuştur. Böylece yıllarca soygunlardan, zulümden bıkan halkın beklediği asayiş ve düzen temin edilmiş, Timurtaş ise bunu sağlayan kişi olarak halkın ma'şerî vicdanında mehdî tahtına oturmuştur.

Anahtar Kelimeler: XIV. Yüzyılda Anadolu, Anadolu umum valisi Timurtaş, mehdî

ABSTRACT

THE TENDENCY OF EXPECTING MAHDI IN ANATOLIA IN THE FIRST HALF OF THE 14th CENTURY AND THE ISSUE OF TIMURTAŞ'S BEING A MAHDIST

With its withdrawal from the history, the Anatolian Seljuk State which forms the important phase of the Islamic History paved the way to (triggered) a new era in Anatolia. The Seljuk authority actually captured by the Mongols especially after the death of Muineddin Pervane collapsed and due to the Mongolian tyranny and the incompetence of Seljuk sultans, crises and disasters followed each other. All the Turcoman principalities, which arose everywhere in Anatolia. Particularly the Kramanid Dynasty began to act against the Mongolian authority. At the beginning of the 14th century the Mongolian authority (dominance) was not strong any more, but those the struggles affected seriously were the people in Anatolia. Due to the struggles, people in Anatolia were so weary and hopeless that they believe the last phase of the time came and only the mahdi could save them from the disasters. There, in that chaotic (traumatic) erat he Ilkhanic State assigned Timurtaş to Anatolia as a general governor. He dominated the area in a short while and he again founded the Mongolian authsity in Anatolia. Durng the reriad of 10 years from 1317 till 1327 when he took refuge in Egypt, he built a fair but severe administration. So the order and security longead for by people were achieved by Timurtaş and he as a man who accomplished the task ascended the throne of the mahdi in public common conscience.

KEY WORDS: Anatolia in the 14th century, the general governor of Anatolia, Timurtaş, the mahdi.

